

TERESA H. BEDNARCZYK

Specyfika kapitałów w przedsiębiorstwach ubezpieczeniowych

The specificity of capital in the insurance companies

Ubezpieczenia gospodarcze odgrywają ważną rolę w sektorze finansowym państw o rozwiniętej gospodarce rynkowej. Pełnią one dwie zasadnicze funkcje: ochronną oraz finansową. Funkcja ochronna polega na kompensowaniu strat gospodarczych i społecznych powodowanych zdarzeniami losowymi. Dzięki temu możliwe jest odtwarzanie zniszczonych składników majątku lub rekompensowanie strat osób fizycznych. Funkcja finansowa polega na gromadzeniu środków w postaci funduszy i rezerw. Przedsiębiorstwa ubezpieczeniowe¹ podobnie jak banki są pośrednikami finansowymi i przyczyniają się do równoważenia rynku finansowego. Akumulacja składek ubezpieczeniowych tworzy potężne fundusze. Ubezpieczyciele są na równi z bankami, funduszami inwestycyjnymi oraz funduszami emerytalnymi ważnymi inwestorami instytucjonalnymi. Lokują środki pozyskane z tytułu składek ubezpieczeniowych w papiery rynku kapitałowo-pięiężnego, depozyty bankowe lub nieruchomości. W ten sposób fundusze ubezpieczeniowe zostają ponownie włączone do obrotu finansowego oraz wpływają na stabilizowanie i stymulowanie rozwoju gospodarczego kraju.

Specyfika działalności ubezpieczeniowej wymaga odpowiedniej konstrukcji gospodarki finansowej ubezpieczycieli. Przedsiębiorstwo ubezpieczeniowe w ramach umowy ubezpieczenia zobowiązuje się kompensować straty gospodarcze wynikłe z niepomyślnych zdarzeń losowych. W tym celu organizuje wspólnoty ubezpieczeniowe, które wnosząc składki tworzą fundusze ubezpieczeniowe.

¹ Termin „przedsiębiorstwa ubezpieczeniowe” będziemy używać zamiennie z terminami „zakłady ubezpieczeniowe”, „firmy ubezpieczeniowe” czy „ubezpieczyciele”.

Podstawowa działalność ubezpieczycieli polega zatem na zarządzaniu funduszami ubezpieczeniowymi zgromadzonymi w danej wspólnocie ryzyka, mimo że środki wspólnoty ubezpieczeniowej nie są prawnie wyodrębnione, tak jak chociażby w funduszach emerytalnych.

Fundusze ubezpieczeniowe różnią się także od funduszy oszczędnościowych gromadzonych przez banki komercyjne. Wkłady depozytowe stanowią własność podmiotów oszczędzających, zaś fundusze gromadzone przez firmy ubezpieczeniowe stają się praktycznie ich własnością. Ubezpieczyciele mają jedynie obowiązek wyodrębniania funduszy ubezpieczeniowych, które traktowane są w sprawozdawczości jako kapitały obce. W większości przypadków są one inwestowane na rachunek własny firm ubezpieczeniowych, a wszelkie dochody z tych lokat włączone są do ich wyniku finansowego. Traktowanie rezerw techniczno-ubezpieczeniowych jako kapitały obce oznacza, że są to środki finansowe zarezerwowane w pierwszej kolejności na wypłatę przyszłych odszkodowań i świadczeń dla ubezpieczonych.

Problematyka dotycząca finansów ubezpieczycieli nie jest jeszcze dostatecznie szeroko naświetlona w literaturze przedmiotu. Nie jest także zbyt dobrze znana klientom firm ubezpieczeniowych oraz inwestorów rynku kapitałowego. Kategorie i instytucje systemu finansowego ubezpieczycieli są ustawicznie doskonalone i dostosowywane do wymogów stawianych przez Unię Europejską i OECD. Wymagają zatem ciągłej popularyzacji, aby mogły przyczyniać się do racjonalizacji podejmowanych decyzji. Celem opracowania jest ukazanie specyfiki kapitałów przedsiębiorstw ubezpieczeniowych oraz ich roli, która jest nieco odmienna niż w pozostałych jednostkach gospodarczych.

CHARAKTERYSTYKA KAPITAŁÓW WŁASNYCH

Rola kapitałów własnych i obcych zmienia się w trakcie funkcjonowania przedsiębiorstwa ubezpieczeniowego. W początkowym okresie rolę pierwszoplanową odgrywają kapitały własne, gdyż warunkują one rozpoczęcie działalności ubezpieczeniowej. Kapitały obce pojawiają się dopiero w trakcie funkcjonowania firmy. Jednakże w dojrzałych towarzystwach ubezpieczeniowych to one zdecydowanie przeważają, mimo to kapitały własne stanowią bardzo ważną substancję majątku każdego zakładu ubezpieczeniowego. Zabezpieczają wszelkie zobowiązania firmy oraz służą do pokrywania jej ewentualnych strat. Posiadanie kapitałów własnych w odpowiednim rozmiarze jest jednym z podstawowych wymogów prawnych a także jednym z ważnych mierników zaufania i wiarygodności ubezpieczyciela.

W literaturze przedmiotu za kapitały własne uznaje się generalnie wszelkie środki będące własnością danego przedsiębiorcy.² Na kapitały własne przedsię-

² Por. *Ubezpieczenia gospodarcze*, red. T. Sangowski, Poltext, Warszawa 1998, s. 271.

biorstw ubezpieczeniowych składają się: kapitały podstawowe (zakładowe), kapitały zapasowe, rezerwy z aktualizacji wyceny majątku, rezerwy pozostałe, nie podzielony wynik z lat ubiegłych oraz wynik finansowy netto okresu obrachunkowego. Struktura przedmiotowa kapitałów własnych ubezpieczycieli kształtowana jest przede wszystkim wymogami prawnymi oraz skalą prowadzonej działalności ubezpieczeniowej.

Polski system prawny nakłada na ubezpieczycieli obowiązek posiadania oraz tworzenia następujących kapitałów własnych, traktowanych jako kapitały gwarancyjne:

- * kapitał zakładowy i zapasowy w ubezpieczeniowych spółkach akcyjnych,
- * kapitał zakładowy i rezerwy w towarzystwach ubezpieczeń wzajemnych.

Struktura i wysokość kapitałów gwarancyjnych zależy przede wszystkim od formy organizacyjno-prawnej ubezpieczyciela oraz od ciężaru gatunkowego ryzyka, jakie ma przejmować firma ubezpieczeniowa. Wymogi dotyczące kapitału zakładowego spółki ubezpieczeniowej są znacznie wyższe niż w pozostałych spółkach akcyjnych. Określone są inaczej niż w kodeksie spółek handlowych. Kapitał akcyjny w spółce ubezpieczeniowej nie może być niższy niż najwyższa minimalna wysokość kapitału gwarancyjnego wymaganego dla grup ubezpieczeń, w których zakład prowadzi działalność.³ Kapitał zakładowy musi być wniesiony w gotówce i w całości opłacony w terminie 30 dni od daty zarejestrowania spółki.⁴ Kapitał zakładowy jest wyłącznie kapitałem gwarancyjnym i nie powinien być wykorzystywany do bieżącej wypłaty odszkodowań. Analogiczne rozwiązania prawne przewidziane są dla towarzystw ubezpieczeń wzajemnych z tym, że kapitał zakładowy dzielony jest na udziały, a nie na akcje. Udziałowcy otrzymują imienne kwity udziałowe.

Minimalny kapitał gwarancyjny oznacza środki własne⁵ ubezpieczyciela, nie obciążone żadnymi zobowiązaniami, które musi on posiadać, aby uruchomić działalność ubezpieczeniową. Jego wartość dla ubezpieczeniowych spółek akcyjnych działających w Polsce wynosi:⁶

- * dla działu I równowartość w złotych 800 000 euro,
- * dla działu II równowartość w złotych 300 000 euro dla każdej z grup 1–8, 16 i 18 wymienionych w załączniku do ustawy ubezpieczeniowej,

³ Por. art. 17 ust. 1 Ustawy o działalności ubezpieczeniowej z dnia 28 lipca 1990 r. (Dz.U. nr 59, poz. 344 z późn. zmianami).

⁴ W towarzystwach ubezpieczeń wzajemnych kapitał zakładowy opłaca się w gotówce w terminie 30 dni od dnia zarejestrowania towarzystwa.

⁵ Środki własne to nie to samo co kapitały własne. Środki własne to są kapitały własne pomniejszone o wysokość wartości niematerialnych i prawnych (z wyłączeniem prawa użytkowania wieczystego gruntu, własnościowego spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego lub użytkowego) oraz powiększone o 50% należnego, ale nie wniesionego jeszcze kapitału podstawowego.

⁶ Por. Roz. 2, par. 6 Rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie sposobu i trybu wyliczania marginesu wypłacalności oraz minimalnej wysokości kapitału gwarancyjnego dla każdego rodzaju ubezpieczeń oraz dla działalności reasekuracyjnej z dnia 17 października 1995 r. (Dz.U. nr 127, poz. 606).

* równowartość w złotych 200 000 euro dla każdej z grup 9 i 17,

* równowartość w złotych 400 000 euro dla każdej z grup 10–15.

Wymagany poziom minimalnego kapitału gwarancyjnego dla firm ubezpieczeniowych zorganizowanych w formie prawnej towarzystw ubezpieczeń wzajemnych jest o 1/4 niższy.

Ubezpieczenia z grupy 14, czyli ubezpieczenia kredytów, potraktowane zostały przez ustawodawcę jako szczególnie ryzykowne. Dlatego minimalny kapitał gwarancyjny dla firm prowadzących ten rodzaj ubezpieczeń może być podwyższany w zależności od skali działalności mierzonej wysokością składki przypisanej brutto. Według propozycji organów nadzoru ubezpieczeniowego państw członkowskich Unii Europejskiej, minimalna wysokość kapitału gwarancyjnego powinna zostać podwyższona dla wszystkich rodzajów ryzyka oraz uzależniona od wielkości przypisu składki brutto.⁷

Drugim ważnym składnikiem kapitałów własnych jest kapitał zapasowy. Głównym celem jego tworzenia jest gromadzenie środków na pokrycie ewentualnych strat bilansowych. Ubezpieczyciele posiadają obowiązek dokonywania odpisów z wypracowanego zysku, zgodnie z kodeksem spółek handlowych. Pozostałymi źródłami kapitału zapasowego mogą być: nadwyżka ze sprzedaży akcji powyżej ich wartości (agio) czy oprocentowanie lokat tego kapitału.

Rola kapitału zapasowego uzależniona jest od etapu funkcjonowania zakładu ubezpieczeniowego.⁸ W etapie pierwszym, kiedy zakład ubezpieczeniowy dopiero się tworzy i rozwija kapitał zakładowy odgrywa rolę pierwszoplanową i jest wyższy od kapitału zapasowego. W etapie drugim, kiedy zakład ubezpieczeniowy jest w pełni dojrzały kapitał zapasowy przejmuje rolę podstawowego kapitału gwarancyjnego i jest najczęściej wyższy od kapitału zakładowego. Stanowi to wyraz samofinansowania firmy ubezpieczeniowej i bardzo dobrze świadczy o jej wiarygodności finansowej. W trzecim etapie, kiedy firma ubezpieczeniowa jest w stanie upadłości, likwidacji lub przekształcenia kapitały własne ulegają likwidacji lub istotnym przeobrażeniom.

Kolejnym wymogiem ustawowym dotyczącym struktury kapitałów ubezpieczycieli jest obowiązek posiadania środków własnych w wysokości nie niższej niż margines wypłacalności. Margines wypłacalności jest to obliczony rachunkowo najniższy dopuszczalny prawem poziom środków własnych, nie obciążonych żadnymi zobowiązaniami, jaki powinien posiadać zakład na danym etapie prowadzonej przez niego działalności ubezpieczeniowej. Wyznaczany jest zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi.⁹

⁷ Szerzej na ten temat por. M. Lament, *Bezpieczeństwo finansowe zakładu ubezpieczeniowego*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2000, nr 3–4, s. 24–25.

⁸ Szerzej na ten temat por. *Ubezpieczenia gospodarcze...*, s. 271–272.

⁹ Por. Rozporządzenie MF w sprawie sposobu i trybu wyliczania marginesu wypłacalności oraz minimalnej wysokości kapitału gwarancyjnego dla każdego rodzaju ubezpieczeń oraz dla działalności reasekuracyjnej z dnia 17 października 1995 r. (Dz.U. nr 127, poz. 606).

Przy obliczaniu wysokości marginesu wypłacalności dla ubezpieczeń majątkowych uwzględnia się trzy czynniki:

- * wysokość składki przypisanej brutto,
- * przeciętną roczną wartość odszkodowań i świadczeń brutto,
- * współczynnik reasekuracyjny.

Wyznaczanie marginesu wypłacalności przeprowadza się dwukrotnie.¹⁰ Najpierw oblicza się około 17 proc. wartości zbioru składki brutto. Potem oblicza się około 25 proc. wartości rocznych odszkodowań i świadczeń. Z otrzymanych wartości jako margines wypłacalności przyjmuje się wartość wyższą.

W zakładach prowadzących ubezpieczenia na życie margines wypłacalności wyznacza się niezależnie dla ubezpieczeń na życie, dla ubezpieczeń na życie z funduszem inwestycyjnym oraz dla pozostałych ubezpieczeń krótkoterminowych, a otrzymane wartości dla poszczególnych rodzajów ubezpieczeń sumuje się. Margines wypłacalności uzależniony jest tutaj od dwóch czynników: rezerwy matematycznej oraz od poziomu przejętego ryzyka. W obydwu działach kwotę marginesu wypłacalności obniża się następnie o odpowiedni procent wynikający ze współczynnika reasekuracyjnego,¹¹ nie więcej jednak niż o 50%.

Drugą wartością graniczną posiadania środków własnych jest kapitał gwarancyjny. Dolną granicą kapitału gwarancyjnego jest wyznaczony minimalny kapitał gwarancyjny, natomiast wymagana w danym momencie faktyczna wysokość kapitału gwarancyjnego nie może być mniejsza niż 1/3 marginesu wypłacalności. Wynika stąd, że wysokość kapitału gwarancyjnego, podobnie jak marginesu wypłacalności, jest ściśle powiązana ze skalą działalności. Im większa wysokość zebranych składek lub wypłaconych odszkodowań, tym większy margines wypłacalności i kapitał gwarancyjny.

Poziom środków własnych zgodny z wymaganą relacją względem marginesu wypłacalności warunkuje nie tylko prawną możliwość prowadzenia działalności ubezpieczeniowej, ale stanowi także ważne kryterium jego oceny. Zakład ubezpieczeniowy znajduje się w bardzo dobrej sytuacji finansowej, kiedy jego środki własne przekraczają trzykrotnie wielkość wymaganego marginesu wypłacalności. Jeżeli środki własne przekraczają dwukrotnie wymagany margines wypłacalności – sytuację ocenia się jako dobrą. Jeżeli środki własne są równe marginesowi wypłacalności – sytuacja oceniana jest jako dostateczna. Sytuacja finansowa jest zagrożona, kiedy środki własne ubezpieczyciela są niższe od marginesu wypłacalności, ale wyższe od wymaganego kapitału gwarancyjnego.

¹⁰ Por. J. Monkiewicz, L. Gąsiorkiewicz, B. Hadyniak, *Zarządzanie finansami ubezpieczeń*, Poltext, Warszawa 1999, s. 204.

¹¹ Współczynnik reasekuracyjny jest to stosunek procentowy łącznej sumy odszkodowań na udziale własnym do sumy odszkodowań brutto, skorygowanych o wysokość rezerwy na niewypłacone odszkodowania i świadczenia.

Sytuacja finansowa jest bardzo zła, gdy środki własne są niższe niż wymagany kapitał gwarancyjny.¹²

W przypadku braku pokrycia marginesu wypłacalności środkami własnymi – zakład jest zobowiązany na żądanie organu nadzoru przedłożyć plan finansowy zmierzający do przywrócenia prawidłowych relacji. W przypadku braku pokrycia środkami własnymi kapitału gwarancyjnego – zakład ma obowiązek zawiadomienia organu nadzoru i przedstawienia mu do zatwierdzenia krótkoterminowego planu podwyższenia środków własnych

Brak pokrycia marginesu wypłacalności, a tym bardziej kapitału gwarancyjnego przez środki własne ubezpieczyciela, jest sygnałem niebezpiecznego zbliżenia się do progu niewypłacalności. Sytuacja ta wymaga bezwzględного uzupełnienia środków własnych. Jeżeli zakład nie opracował skutecznego planu szybkiego podwyższenia środków własnych, organ nadzoru ma prawo ustanowić zarząd komisaryczny na okres od 6 miesięcy do 1 roku. Zarząd komisaryczny ma za zadanie doprowadzić w tym czasie do przywrócenia prawidłowych relacji finansowych, czyli znaleźć inwestora, który skłonny byłby dokapitalizować zakład. Kiedy zarząd komisaryczny nie zdoła uzdrowić sytuacji finansowej, Minister Finansów na wniosek organu nadzoru może cofnąć zezwolenie na prowadzenie całości lub części działalności.¹³ Najcięższą i ostateczną sankcją jest zarządzenie likwidacji przymusowej oraz złożenie wniosku o upadłość zakładu ubezpieczeniowego.

Kolejnym bardzo ważnym rodzajem kapitałów własnych są wypracowane zyski. Zyski zatrzymane w towarzystwie ubezpieczeniowym stanowią przejaw jego samofinansowania. Bardzo często działalność stricte ubezpieczeniowa przynosi ubezpieczycielom straty. Jednakże towarzystwa ubezpieczeniowe profesjonalnie zajmują się lokowaniem wolnych kapitałów, dzięki czemu osiągają znaczne dochody z lokat. Dochody z lokat stanowiąc ważne źródło ich przychodów, korygują ujemny wynik finansowy na działalności czysto ubezpieczeniowej, zwiększają przy tym bezpieczeństwo ekonomiczne firm ubezpieczeniowych.¹⁴

¹² Zob. T. Sangowski, *Margines wypłacalności oraz jego znaczenie dla określenia standingu finansowego zakładu ubezpieczeń*, „Prawo Asekuracyjne” 1996, nr 1, s. 33.

¹³ Cofnięcie zezwolenia skutkuje tym, że zakład nie może zawierać nowych umów ubezpieczeniowych, podwyższać sum ubezpieczenia lub przedłużać umów już zawartych. Może jedynie obsługiwać umowy wcześniej zawarte.

¹⁴ Szerzej na temat zob. W. Ronka-Chmielowiec, P. Kowalczyk, *Działalność lokacyjna sektora ubezpieczeń w Polsce*, [w:] *Finanse, banki i ubezpieczenia w Polsce u progu XXI wieku*, t. III, *Ubezpieczenia*, materiały konferencyjne, Poznań 2000, s. 102–115.

CHARAKTERYSTYKA KAPITAŁÓW OBCYCH

W literaturze z zakresu finansów i rachunkowości przez kapitały obce rozumie się zasoby finansowe (fundusze) powierzone przedsiębiorstwu przez wierzycieli.¹⁵ Podstawową cechą kapitałów obcych jest to, że muszą być zwrócone ich właścicielom najczęściej wraz z wynagrodzeniem. Przykładem kapitałów obcych w przedsiębiorstwie są: zobowiązania z tytułu wyemitowanych obligacji, bonów komercyjnych, zaciągnięty kredyt bankowy lub pożyczka, a także zobowiązania wobec skarbu państwa, dostawców czy pracowników.

Kapitały obce ubezpieczycieli składają się z odmiennych pozycji niż pozostałych jednostek gospodarczych. Wykazywane są w pasywach bilansu ubezpieczycieli w siedmiu następujących grupach:

- * zobowiązania podporządkowane,
- * rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe,
- * rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe dla ubezpieczeń na życie, jeżeli ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający,
- * inne rezerwy,
- * zobowiązania i fundusze specjalne,
- * rozliczenia międzyokresowe.

Spośród kapitałów obcych znaczenie zasadnicze przypisuje się rezerwom techniczno-ubezpieczeniowym. Obowiązek ich tworzenia nałożony został na każdą firmę ubezpieczeniową działającą w Polsce. Wynika on z art. 49 ustawy o działalności ubezpieczeniowej. „Tworzenie rezerw w sensie praktycznym oznacza przygotowanie środków finansowych na pokrycie wszelkiego rodzaju zobowiązań, jakie mogą wystąpić w wyniku zawartych umów ubezpieczenia”.¹⁶ Jednocześnie ubezpieczyciele nie mają żadnej pewności co do tego, czy zobowiązanie zaistnieje realnie, w jakiej wysokości lub w jakim terminie.

Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe tworzone są na konkretne cele. Ustawodawca ściśle określił ich rodzaje. Są to:

- rezerwa składek,
- rezerwa na ryzyko niewygaśnięte,
- rezerwa na niewypłacone odszkodowania i świadczenia,
- rezerwa na wyrównanie szkodowości,
- rezerwa w dziale ubezpieczeń na życie,
- rezerwa w dziale ubezpieczeń na życie, kiedy ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający,
- rezerwa na premie i rabaty dla ubezpieczonych,
- pozostałe rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe określone w statucie.

¹⁵ Por. A. Dulinić, *Struktura i koszt kapitału w przedsiębiorstwie*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 11.

¹⁶ Por. S. Wieteska, *Rozwiązywalność rezerw techniczno-ubezpieczeniowych w firmach majątkowo-osobowych*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 1999, nr 5–6, s. 4.

W przeważającej liczbie przypadków rezerwy rozwiązują się samoczynnie po wygaśnięciu ochrony ubezpieczeniowej, wypłacie odszkodowania lub po wycofaniu się klienta z umowy.¹⁷ Tworzenie i rozwiązywanie rezerw techniczno-ubezpieczeniowych jest zabiegiem czysto księgowym, chociaż w praktyce procesem trudnym i skomplikowanym.¹⁸ Utworzenie rezerw polega na obciążeniu kosztów operacyjnych okresu sprawozdawczego. Skutkuje to obniżeniem wyniku finansowego roku obrachunkowego. Rozwiązanie rezerwy, której utworzenie okazało się zbędne, powoduje zwiększenie wyniku finansowego roku obrachunkowego. A zatem dzięki tworzeniu i rozwiązywaniu rezerw urealnia się wysokość wyniku finansowego, zwiększa się przez to realność ochrony ubezpieczeniowej.

Pomocniczym źródłem finansowania działalności przedsiębiorstwa ubezpieczeniowego są fundusze i rezerwy specjalne. W zależności od potrzeb i w zgodzie z zapisami statutowymi ubezpieczyciele mogą tworzyć fundusze przeznaczone np. na finansowanie szkód katastroficznych lub fundusze prewencyjne. Rezerwa na finansowanie szkód katastroficznych może być uruchomiona, w przypadku zaistnienia szkody przekraczającej wartość zebranych składek w danym okresie. Jest to szczególnie pożądane w przedsiębiorstwach ubezpieczeniowych prowadzących ubezpieczenia transportowe, ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za wady produktu czy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za szkody ekologiczne.¹⁹

Możliwość tworzenia i rozwiązywania rezerw stanowi jeden z instrumentów zarządzania finansami ubezpieczycieli. Zaniżanie rezerw prowadzi doraźnie do poprawy wyniku finansowego, chociaż kosztem realności ochrony ubezpieczeniowej. Zawyżanie rezerw przyczynia się do zaniżania zysku dla potrzeb podatkowych i obniżania bieżącej rentowności kapitałów własnych.

STRUKTURA PASYWÓW UBEZPIECZYCIELI DZIAŁAJĄCYCH W POLSCE

Struktura pasywów ubezpieczycieli działających w Polsce jest typowa dla instytucji finansowych. Zdecydowanie przeważają w niej kapitały obce (por. dane w tabeli 1). Z kolei w strukturze kapitałów obcych dominują rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe. W dziale I przeważają rezerwy ubezpieczeń na życie. W latach 1998–1999 stanowiły one prawie 85% wszystkich rezerw techniczno-ubezpieczeniowych na udziale własnym. Drugą pozycję zajmują rezerwy dla ubezpieczeń na życie, jeżeli ryzyko ponosi ubezpieczający. Ich

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ Por. J. Łańcucki, *Podstawy finansów ubezpieczeń gospodarczych*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 1996, s. 58.

Tab. 1. Struktura pasywów zakładów ubezpieczeń ogółem w latach 1997–1999 (w %)
The structure of liabilities of insurance companies in general in 1997–1999 (in %)

Wyszczególnienie	Lata		
	1997	1998	1999
Kapitały własne	8,3	9,9	13,6
Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe	75,8	71,4	67,8
Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe dla ubezpieczeń na życie, jeżeli ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający	1,5	2,6	4,1
Pozostałe rezerwy	0,9	2,1	1,9
Zobowiązania depozytowe wobec reasekuratorów	0,4	1,9	1,7
Pozostałe zobowiązania i fundusze specjalne	8,3	6,5	6,6
Rozliczenia międzyokresowe bierne i przychody przyszłych okresów	4,8	5,6	4,3
Suma pasywów	100,0	100,0	100,0

Źródło: Biuletyny PUNU za lata 1998–1999.

Tab. 2. Kształtowanie się kapitałów własnych zakładów ubezpieczeń w latach 1993–1999
Own capital of insurance companies in 1993–1999

Wyszczególnienie	Lata						
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Kapitały własne (w mln zł)	129	462	618	844	1059	2018	3939
Dynamika do poprzedniego roku (w %)	100	358	134	137	125	190	195
Kapitał własny w cenach z 1993 r. (w mln zł)	129	349	366	416	454	775	1409
Dynamika do 1993 r. (w %)	100	271	284	323	353	601	1093

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Biuletynu PUNU za 1999 r.

udział w rezerwach systematycznie rośnie. W 1998 r. stanowiły one 6,4% a w roku 1999 – 9,84%.²⁰

W strukturze rezerw techniczno-ubezpieczeniowych działu II przeważają rezerwy na niewypłacone odszkodowania i świadczenia. W latach 1998–1999 stanowiły one ponad 50%. Na drugim miejscu znalazły się rezerwy składek z prawie 40% udziałem, a na trzecim miejscu rezerwy na wyrównanie szkodowości – około 5% udział.²¹

Kapitały własne ubezpieczycieli w latach 1997–1999 systematycznie rosły zarówno w ujęciu nominalnym, jak i realnym (por. tab. 2). Jednakże tempo ich wzrostu okazało się niewystarczające w porównaniu do wzrostu skali działalności ubezpieczycieli. Świadczą o tym dane w tabeli 3. W strukturze kapitałów własnych przeważały kapitały zakładowe – około 55 proc. Kapitały zapasowe

²⁰ Por. dane z Biuletynu PUNU za rok 1999.

²¹ *Ibidem*.

Tab. 3. Wskaźniki monitorowania działalności zakładów ubezpieczeniowych w l. 1995–1999 (w %)
 Monitoring indices of insurance companies activity in 1995–1999 (in %)

Wyszczególnienie	Lata				
	1995	1996	1997	1998	1999
Dział I	170,5	140,3	121,9	157,4	162,5
Dział II	67,2	55,6	34,6	64,2	155,0
Zakłady ogółem	97,9	86,1	69,2	101,6	158,3

Źródło: Biuletyny PUNU za lata 1998–1999.

Tab. 4. Wskaźniki monitorowania działalności zakładów ubezpieczeniowych w ujęciu własnościowym oraz sektorowym w latach 1998–1999 (w %)
 Monitoring indices of insurance companies activity (proprietary and sector aspect) in 1998–1999 (in %)

Wyszczególnienie	Lata	
	1998	1999
Kapitał krajowy ogółem	71,03	136,62
w tym: dział I	140,86	130,79
dział II	35,42	140,17
Kapitał zagraniczny ogółem	238,6	225,70
w tym: dział I	194,09	219,96
dział II	335,26	236,29
Sektor publiczny	–17,9	176,14
Sektor prywatny	157,06	150,9

Źródło: Biuletyny PUNU za lata 1998–1999.

stanowiły ponad 40 proc., przy czym kapitały zapasowe stanowiły około 80 proc. kapitałów zakładowych. Oznaczać to może, że firmy ubezpieczeniowe działające na rynku polskim znajdują się jeszcze na etapie tworzenia i wczesnego rozwoju.

Poziom środków własnych w stosunku do wymaganego prawem marginesu wypłacalności był niezadowolający w całym tym okresie. W latach 1995–1997 środki własne nie pokrywały marginesu wypłacalności (por. dane w tabeli 3). Sytuacja krytyczna wystąpiła w roku 1997, kiedy to wskaźnik monitorowania działalności²² dla zakładów ubezpieczeniowych ogółem przybrał najniższą wartość. Stopniową poprawę w tym zakresie obserwujemy w latach 1998–1999.

Sytuacja finansowa sektora ubezpieczeń wyglądała nieco inaczej w poszczególnych działach ubezpieczeń. Wyraźnie widać, że zdecydowanie lepsze pokrycie marginesu wypłacalności miało miejsce w towarzystwach ubezpieczeniowych, prowadzących ubezpieczenia na życie. Jednak i w tym dziale do roku 1997 wskaźniki monitorowania działalności malały, chociaż ich wartość była

²² Wskaźnik monitorowania działalności obliczany jest jako relacja środków własnych do marginesu wypłacalności lub kapitału gwarancyjnego (w zależności od tego, która wartość jest większa) pomnożona przez 100.

większa od 100%. Bardzo dramatyczna sytuacja miała miejsce w dziale ubezpieczeń majątkowych i pozostałych osobowych. W roku 1997 wskaźnik monitorowania spadł do 34,6%. Oznaczało to, że środki własne pokrywały zaledwie kapitał gwarancyjny. Wszystkie wskaźniki zdają się potwierdzać, że sytuację krytyczną mamy już za sobą. Począwszy od 1998 r. sytuacja finansowa ubezpieczycieli stopniowo poprawia się w obydwu działach jednocześnie.

Analiza wskaźnika monitorowania działalności wygląda zupełnie inaczej w przekroju własnościowym oraz sektorowym (por. dane w tabeli 4). W zupełnie dobrej sytuacji finansowej znajdowały się zakłady ubezpieczeniowe z przewagą kapitału zagranicznego i to w obydwu działach ubezpieczeń. W dziale II w 1998 r. środki własne firm z przewagą kapitału zagranicznego pokrywały ponad trzykrotnie wymagany margines wypłacalności, podczas gdy w firmach z przewagą kapitału krajowego z ledwością pokrywały kapitał gwarancyjny. Oznacza to, że zakłady krajowe nie mogą poradzić sobie ze stale rosnącym zapotrzebowaniem na kapitały własne. W 1999 r. sytuacja finansowa ubezpieczycieli poprawiła się nieco w firmach z przewagą kapitału krajowego i odrobinę pogorszyła w firmach zagranicznych. W dalszym ciągu ubezpieczyciele zagraniczni zdają się być bardziej wiarygodni finansowo niż z kapitałem krajowym.

Największe kłopoty z odpowiednim poziomem środków własnych przeżywają dwaj najwięksi ubezpieczyciele krajowi, a mianowicie PZU S.A. oraz PZU Życie S.A. Rozpoczęły one wprawdzie proces prywatyzacji, ale jest on zbyt powolny. Pozostali krajowi ubezpieczyciele powinni jak najszybciej poddać się procesom konsolidacji i koncentracji kapitałowej. W przeciwnym razie zostaną wyparci z rynku przez silniejsze kapitałowo firmy zagraniczne.

Polskie zakłady ubezpieczeniowe odczuwają brak stabilnych właścicieli. Banki komercyjne wykazują jak dotąd nikłe zainteresowanie rynkiem ubezpieczeniowym, co tłumaczy się m.in. zbyt małymi doświadczeniami we wzajemnej współpracy oraz specyfiką działalności ubezpieczeniowej. Kapitały lokowane w działalność ubezpieczeniową przynoszą inwestorom zyski najczęściej dopiero w długim horyzoncie czasowym.

LITERATURA

1. Dulinić A., *Struktura i koszt kapitału w przedsiębiorstwie*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 1998.
2. Lament M., *Bezpieczeństwo finansowe zakładu ubezpieczeniowego*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2000, nr 3–4.
3. Łańcucki J., *Podstawy finansów ubezpieczeń gospodarczych*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 1996.
4. Monkiewicz J., Gąsioriewicz L., Hadyniak B., *Zarządzanie finansami ubezpieczeń*, Poltext, Warszawa 1999.

5. Ronka-Chmielowiec W., Kowalczyk P., *Działalność lokacyjna sektora ubezpieczeń w Polsce*, [w:] *Finanse, banki i ubezpieczenia w Polsce u progu XXI wieku*, t. III, *Ubezpieczenia*, materiały konferencyjne, Poznań 2000.
6. Sangowski T., *Margines wypłacalności oraz jego znaczenie dla określenia standingu finansowego zakładu ubezpieczeń*, „Prawo Asekuracyjne” 1996, nr 1.
7. *Ubezpieczenia gospodarcze*, red. T. Sangowski, Poltext, Warszawa 1998.
8. Wieteska S., *Rozwiązywalność rezerw techniczno-ubezpieczeniowych w firmach majątkowo-osobowych*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 1999, nr 5–6.
9. Wieteska S., *Konsekwencje rozporządzenia Ministra Finansów z 27.12.1990 r. w sprawie zasad rachunkowości ubezpieczeniowej*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 1998, nr 3–4A.
10. *Rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie sposobu i trybu wyliczania marginesu wypłacalności oraz minimalnej wysokości kapitału gwarancyjnego dla każdego rodzaju ubezpieczeń oraz dla działalności reasekuracyjnej z dnia 17 października 1995 r.* (Dz.U. nr 127, poz. 606).
11. *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej z dnia 28 lipca 1990 r.* (Dz.U. nr 59, poz. 344 z późn. zmianami).
12. Biuletyny PUNU za lata 1998–1999.

SUMMARY

The sector of economic insurance is of more and more importance in the financial system of Poland. The peculiarity of economic activity requires different construction of the financial economy of insurance companies. The aim of the study is to present the characteristics of the insurance companies' capital. The role of capitals is completely different than in other economic subjects. It depends on legal regulations, kind and weight of the risk taken and on the scale of economic activity.